

MUSTAQILLIGIMIZNING DASTLABKI YILLARIDA ONALIK VA BOLALIKNI MUHOFAZA QILISH TARIXI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)

O'rolova Malika

Termiz davlat pedagogika instituti Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti Tarix kafedrası o'qituvchisi

uralovamalika25@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-5020-100X>

UDK: 94(575.1)

Annotatsiya: Onalik va bolalikni muhofaza qilish, har bir jamiyatning asosiy qadriyatlaridan biridir. Bu jarayon onalarning va ularning farzandlarining sog'lig'i, ta'limi va ijtimoiy himoyasi bilan bog'liq. Surxondaryo viloyati O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan bo'lib, o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari va an'anaviy qadriyatlari bilan ajralib turadi.

Kalit so'zlar: oila, farzand, ta'lim, huquqiy himoya, sog'liqni saqlash, xalqaro tashkilotlar, sog'liqni saqlash tizimi, korxona va sexlar

Anotation. The protection of motherhood and childhood is one of the main values of each society. This process is related to the health, education and social protection of mothers and their children. Surkhondaryo region is located in the southern part of Uzbekistan and is characterized by its unique socio-economic conditions and traditional values.

Keywords: family, child, education, legal protection, health, international organizations, health system, enterprise and sexes

Аннотация. Охрана материнства и детства — одна из основных ценностей каждого общества. Этот процесс связан со здоровьем, образованием и социальной защитой матерей и их детей. Сурхандарьинская область расположена в южной части Узбекистана и отличается особыми социально-экономическими условиями и традиционными ценностями.

Ключевые слова: семья, ребенок, образование, правовая защита, здравоохранение, международные организации, система здравоохранения, предпринимательство и пол.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION). Birinchi prezidentimiz

I.A.Karimovning so'zlari bilan aytganda, "Ayolni ulug'lamoq-oilani Vatanni, hayotni ulug'lamoq demakdir"[2]. Arabcha "ayol" so'zi — "oila" kalimasi bilan o'zakdosh. Demak, ayol so'zining ortida farzand, oila tushunchalari tub mazmunini tashkil etadi. Onalik va bolalikni muhofaza qilish — bu jamiyatning kelajagini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega kasb etadi. Ushbu jarayon, nafaqat onalar va bolalar uchun, balki butun jamiyat uchun sog'lom va barqaror kelajakni yaratishga xizmat qiladi. Onalik va bolalikni muhofaza qilish, onalarning sog'lig'ini, bolalarning o'sishi va rivojlanishini ta'minlash, ularning huquqlarini himoya qilish va ijtimoiy sharoitlarni yaxshilashni o'z ichiga oladi.

АДАБИЙОТЛАР ТАХЛИЛИ ВА МЕТОД (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).

Mustaqilligimizning dastlabki yillaridayoq, mamlakatimizda onalik va bolalikni muhofaza qilish masalasi dolzarb masalaga aylangan. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 13-iyunda "Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish bo'yicha davlat dasturini ishlab chiqish to'g'risida"gi Farmoyishi e'lon qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2000-yil 19-dekabrda F-1306-son farmoyishiga muvofiq, Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 5-fevraldagi "Ona va bola davlat dasturi to'g'risida"gi 58-qarori ham, aynan, onalik va bolalikni muhofaza qilish chora-tadbirlari tatbiq etishga qaratilgan[15]. Bundan tashqari maqolada, mahalliy gazetalardan "Surxon tongi" gazetasi maqolalaridan ham unumli foydalanilgan.

МУҲОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Jamiyatning asosiy

ustunlaridan biri onalik va bolalikni muhofaza qilish bo'lib, uning rivojlanishi va barqarorligini ta'minlaydi. Ushbu jarayonning ahamiyati quyidagi asosiy jihatlar bilan belgilanadi:

1. Sog'liqni saqlash
2. Ta'lim
3. Ijtimoiy barqarorlik
4. Iqtisodiy rivojlanish
5. Huquqlarni himoya qilish

1. Sog'liqni saqlash. Onalik va bolalikni muhofaza qilish, onalar va bolalarning sog'lig'ini yaxshilashga qaratilgan. Sog'lom onalar, sog'lom bolalarni dunyoga keltiradi. Bu sog'liqni saqlash xizmatlari, emlash dasturlari va tug'ruqdan keyingi parvarish bilan bog'liq. 1997-yil noyabr oyida Termizda dori-darmonlar ishlab chiqarish bo'yicha "Surxon-Ajanta" qo'shma korxonasi tashkil etildi. Uni Termiz farmaseftlari "Ajanta farma LTD" yetakchisi hind firmasi hamkorligida tashkil etishdi[3]. 2000-yil mart oyida Qiziriqda Surxondaryoda birinchi shoshilinch tibbiy yordamning tuman filiali foydalanish uchun topshirildi. Shuningdek bir vaqtning o'zida yigirma bemorni qabul qilishga mo'ljallangan ikki qavatli bino zamonaviy apparat va asbob uskunalar bilan jihozlangan[4]. 2000-yil sentyabr oyida Termizdagi shahar kasalxonasi negizida 140 o'rinli shoshilinch tibbiy yordam ilmiy markazi ishga tushirildi[3]. Shu yili Sariosiyo tumanida ham markaziy shifoxona tarkibida "Tez yordam" bo'limi ochildi. 2001-yil "Onalar va bolalar yili"da vohamizda onalar va bolalarning sog'lom bo'lishi, yangi tug'iladigan chaqaloqlardagi tug'ma nuqsonlarni aniqlash uchun Termiz shahrida "Ona-bola skrining markazi" ochildi[4]. Shu yili viloyatimizda 390 mingdan ortiq homilador ayol qayd etilgan. Bolalar o'limi darajasini pasaytirish: Onalik va bolalikni muhofaza qilish dasturlari bolalar o'limi darajasini pasaytirishga yordam beradi. Sog'lom onalar va bolalar, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. 1998 – yil 13-iyunda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimovning "Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish bo'yicha davlat dasturini ishlab chiqish to'g'risidagi" Farmoyishi e'lon

qilindi[3]. Sariosiyo tumanida 2000 –yil 14 yoshgacha bo'lgan 55,8 ming nafar bolaning 54,7 ming nafari tibbiy ko'rikdan o'tkazildi[5].

2. Ta'lim. Bolalarning ta'limi: Onalik va bolalikni muhofaza qilish ta'lim tizimiga ham ta'sir qiladi. Sog'lom va baxtli bolalar, ta'limda muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur sharoitlarga ega bo'lishadi. Ularning intellektual va ijtimoiy rivojlanishi, jamiyatning kelajagi uchun muhimdir. 2001-2002-yil o'quv yilida respublika Vazirlar Mahkamasining 2001-yi 5-fevraldagi "Ona va bola davlat dasturi to'g'risida"gi 58-qarorining 90-bandini ijrosini tashkil etish uchun bir qator ishlar qilindi. Misol uchun, Angor tumanidagi 41 ta maktabda 2-sinfdan 8-sinfgacha bo'lgan o'quvchilarga 39 nomdagi darsliklar ijara tizimi bo'yicha tarqatildi. Bu tizim birinchi marta joriy etildi[6].

Ona tarbiyasi: Onalikni muhofaza qilish onalarga tarbiya berish va bolalarini muvaffaqiyatli o'stirish uchun zarur bilim va ko'nikmalarni taqdim etadi. 2001–yil "Ekosan" xalqaro jamg'armasi viloyat bo'limining tashabbusi bilan yosh onalar tanlovi o'tqazildi. Tanlovdan asosiy maqsad onalik oid bilim va ko'nikmalar shartlar asosida sinab ko'rildi. Viloyat bosqichida Zebuniso Amirqulova barcha shartlarni qoyilmaqom bajarib, tanlovning mutlaq g'olibi bo'ldi[6].

3. Ijtimoiy barqarorlik. Ijtimoiy himoya: Onalik va bolalikni muhofaza qilish jamiyatda ijtimoiy himoya tizimini kuchaytiradi. Bu onalar va bolalar uchun zarur sharoitlarni yaratish, ularni himoya qilish va qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. 1997-yil yanvar oyida Surxondaryo viloyatida "Ayol va zamon" gazetasi chiqa boshladi. 1998-yil fevral oyida Surxondaryo viloyati Termiz shahrida viloyat hokimligining majlisxonasida "Ayol va huquq" mavzusida seminar bo'lib o'tdi. Unda asosiy masala hokimlik, oila, onalik va bolalikni ijtimoiy muhofaza qilish majmuasi tashkil etildi. Ta'kidlanishicha, dehqon va fermer xo'jaliklarini qo'shib hisoblaganda 1200 ziyod ayollar rahbarlik lavozimida ishlagan. Qishloq xo'jaligida mehnat qilayotganlarning 45 foizini xotin-qizlar tashkil etadi[7].

Ijtimoiy qulaylik: Onalik va bolalikni muhofaza qilish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Ijtimoiy muammolarni hal qilish va jamiyatda ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, ayollarni ish bilan ta'minlash, oilani, onalik va bolalikni ijtimoiy muhofaza qilish, ta'lim-tarbiya sohasidagi dolzarb vazifalarga alohida e'tibor qaratdi. Xotin-qizlar o'rtasida bandlik masalalarini har tomonlama ko'rib chiqish lozim. Davlat tomonidan ko'rsatilayotgan yordam bilan bir qatorda, birinchi navbatda, ularning o'zlariga ishlab daromad topish uchun imkoniyat tug'dirish kerak. Bu yo'nalish vaqtinchalik ish o'rnlari barpo etish, kasanachilik faoliyatini tashkil etish va shu singari ayollarning ijtimoiy bandligini ta'minlaydigan ko'plab usullarni o'z ichiga oladi[1].

“Sog'lom avlod uchun” Xalqaro xayriya jamg'armasi tomonidan birgina 1997-yil sara hisoblariga ko'ra, 1032,0 ming so'mlik xayriya va 630 ming 625 so'mlik dori-darmon muruvvat yordami onalik va bolalikni muhofaza qilish, yosh avlodni sog'lomlashtirish, ko'p bolali, kam ta'minlangan oilalarga, tug'ish yoshdagi va homilador ayollarga va o'smirlarga tibbiy – ijtimoiy yordam berildi[8]. 1998-yil Surxondaryo viloyati Denov tumanida Denov neft mahsulotlari korxonasi qoshida tashkil etilgan tikuvchilik sexida 40 nafar xotin-qiz foydali mehnatga jalb etildi. Bu yerda 15 turdan ortiq mahsulot ishlab chiqariladi[9].

4. Iqtisodiy rivojlanish. Iqtisodiy o'sish: Sog'lom onalar va bolalar, kelajakda iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadilar. Ular mehnat bozoriga kirganda, sog'lom va ta'limli avlod sifatida iqtisodiy o'sishga yordam beradi. Angor tumanida 1998–yil “Zang” jamoa xo'jaligida xonatlas to'qiydigan sexning ochilishi va ishga tushirilgani xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy qulaylik yaratilishiga imkon yaratildi. Sexda o'rnatilgan 6 ta dastgoh bilan kuniga 50-60 metrdan kamalak rang xonatlas to'qib chiqarildi. Bu sexda mohir to'quvchilardan biri Sanobar Berdimurodovadir[10]. Bundan tashqari, “Zang” jamoa xo'jaligi markazida gilam to'qish sexi mavjud bo'lib, 8 ta dastgoh hamda

24 nafar ayollarni ish bilan ta'minlagan.

Denov tumanidagi “Yurchi” ulgurji matlubot hissadorlik jamiyatida shu yili tikuvchilik sexi ochilib, tikuvchilik va zardo'zlik yo'lga qo'yildi. 20 dan ortiq xotin-qiz ish bilan ta'minlandi. 1994–yilning noyabr oyidan boshlab, Jarqo'rg'on to'quv fabrikasi “Surxon tekstil” hissadorlik jamiyatiga aylantirildi. 1995-yil to'quv sexi qayta jihozlanib, Byaz 44-46 deb nomlanadigan yangi mahsulot ishlab chiqara boshladi[11]. 1999-yil ma'lumotlariga ko'ra, “Surxon tekstil” hissadorlik jamiyati 1120 nafar xotin-qizlar fidoiylik ko'rsatgan bo'lib, ularning 80 foizi yoshlar tashkil etadi[12].

Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar samarasi o'laroq, bir qator qiyinchiliklar va muammolarga ham duch kelishimiz mumkin. Misol uchun, 2000 — yillarda Boysun tumanida mehnat yoshdagi ayollarning soni 18848 tadan 2950 nafari ish bilan band[14]. Yoshlar orasida sog'lom oila tushunchalarini targ'ib etish va voyaga yetmagan qizlarni turmush bermaslik borasidagi muammolar voha tumanlarida targ'ibot masalasi bo'lib qolmoqda. Afsuski, ayollarimiz orasida shifokor ko'rigidan o'tmay, maslahat va talablariga loqaydlik bilan qaraydiganlar ham uchrab turadi.

5. Huquqlarni himoya qilish. Bolalar huquqlari: Onalik va bolalikni muhofaza qilish, bolalarning huquqlarini himoya qilishni ta'minlaydi. Bu, ularning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy huquqlarini himoya qilishga yordam beradi. Birlashgan millatlar tashkilotining Toshkentdagi vakolat xonasida O'zbekistonning YUNISEF bilan 2000-2004 yillardagi hamkorlik qilish dasturi strategiyasi muhokamasiga bag'ishlangan maslahat kengashi bo'lib o'tdi. Unda respublika hukumati, onalik va bolalikni muhofaza qilish masalalari bilan shug'ullanuvchi milliy va xalqaro tashkilotlarning vakillari ishtirok etdilar. Birlashgan millatlar tashkilotining Bolalar jamg'armasi (YUNISEF) mamlakatimizda 1992-yildan beri faoliyat ko'rsatmoqda. O'sha vaqtdan boshlab hukumatimiz ushbu tashkilot bilan bolalar huquqini, ularning sog'lig'ini himoya qilish hamda ta'lim berishni Xalqaro konvensiyaga

muvofig ta'lim berishni amalga oshirish masalalari borasida yaqin hamkorlik qilib kelmoqda. O'zbekiston hukumati 1994-yilda ushbu Konvensiyaga a'zo bo'lgan edi[3]. 1998-yil iyun oyida vohamiz bolajonlari uchun Termiz shahrida "Bolajon" bolalar madaniyat va istirohat bog'i ochildi. Bolalarning ta'til kunlari sermazmun o'tishiga xizmat qilyapti.

Ona huquqlari: Onalarning huquqlarini himoya qilish, ularning ijtimoiy va iqtisodiy hayotdagi o'rnini mustahkamlashga yordam beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999-yil 13-yanvardagi "Aholini aniq yo'naltirilgan ijtimoiy madad bilan ta'minlashda fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlarining rolini oshirish to'g'risidagi" PF-2177-sonli farmonining ijrosini ta'minlash maqsadida Surxondaryo viloyat hokimining qaroriga muvofiq, ishlaydigan onalarga bolasi ikki yoshga yetgunga qadar uni parvarish qilish uchun nafaqalar tayinlash, bu nafaqa pullarni viloyat Xalq bank tomonidan maxsus ilova hisob varaqalari orqali amalga oshirish ko'zga

tutildi[13]. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 5 fevraldagi "Ona va bola" davlat dasturi to'g'risidagi 68-sonli qarorining ijrosini ta'minlash maqsadida Surxondaryo viloyat hokimligi qaror qabul qildi. Unga ko'ra, ona sog'ligini mustahkamlash va sog'lom bola tug'ilishi masalalariga e'tiborni kuchaytirish, zamonaviy tibbiyot asbob uskunolari, profilaktika tadbirlarini muntazam o'tkazish yordamida amalda tibbiy ko'rikdan o'tkazish masalalari va bir qator vazifalar belgilab olindi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Onalik va bolalikni muhofaza qilish, nafaqat onalar va bolalar uchun, balki butun jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon, sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish kabi ko'plab sohalarida ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun, onalik va bolalikni muhofaza qilishga qaratilgan dasturlar va siyosatlar, har bir jamiyatda ustuvor vazifalardan biri bo'lishi zarur.

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Karimov I.A. *Tinchlik va xavfsizligimiz o'z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq*. T. 12. – Toshkent: O'zbekiston, 2004. – 400 b.
2. *Ayolga ehtirom* (majmua). – 1999.
3. Tyurikov V., Shog'ulomov R. *Istiqlol yilnomasi. O'zbekiston Respublikasi: odamlar, sanalar, voqealar (1991–2001)*. – Toshkent: G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2001. – 459 b.
4. *Surxon tongi* gazetasi. – 2001-yil 30-may, №23 (16549).
5. *Surxon tongi* gazetasi. – 2001-yil 14-mart, №12 (16538).
6. *Surxon tongi* gazetasi. – 2001-yil 22-avgust, №35 (16561).
7. *Surxon tongi* gazetasi. – 1998-yil 20-fevral, №25 (16188).
8. *Surxon tongi* gazetasi. – 1998-yil 28-fevral, №30 (16213).
9. *Surxon tongi* gazetasi. – 1998-yil 22-yanvar, №10 (16193).
10. *Surxon tongi* gazetasi. – 1998-yil 13-fevral, №21 (16204).
11. *Ayol va zamon* gazetasi. – 1999-yil mart, №3 (26).
12. *Surxon tongi* gazetasi. – 1998-yil 6-mart, №38–39 (16391).
13. *Surxon tongi* gazetasi. – 1999-yil 2-fevral, №19 (16371).
14. *Ayol va zamon* gazetasi. – 2000-yil aprel, №4 (41).
15. *Xalq so'zi* gazetasi. – 2001-yil 6-fevral soni.